

PAUL GOMA
CUVÂNTUL BASARABEANULUI
RĂZVRĂTIȚ

Prefață, selecție și coordonare de Aliona Grati

Respect pentru oameni și cărți

Slujba de pomenire a fratelui lui Paul Goma, Petre, în biserica de la Mana.
 Fotografie de Nicolae Răileanu, 2016

Crucea de pe mormântul fratelui Petre.
 Fotografie de Nicolae Răileanu, 2016

Coperta ediției definitive a romanului „Din Calidor. O copilărie basarabească”, apărută sub îngrijirea lui Flori Bălănescu în 2015, când Paul Goma a împlinit 80 de ani

CUPRINS

Opera lui Paul Goma: rezistență politică și valori literare (Aliona Grati)	5
Bio-Bibliografie (Paul Goma)	9

I. ANALIZE. INTERPRETĂRI

UN DESTIN DE-A CURMEZIȘUL ISTORIEI

Gheorghe Grigurcu. <i>Legendarul Goma</i>	24
Flori Bălănescu. <i>Paul Goma în arhivele Securității. De la revoltă intelectuală la opoziție deschisă, 1971–1977</i>	28
Radu Negrescu-Suțu. <i>Regăsirea demnității de om (Grupul Canal '77)</i>	39
Mariana Sipoș. <i>Destin de scriitor</i>	45
„SCRIITORUL CUPRINDE TOTUL: ȘI OPOZANT, ȘI DISIDENT, ȘI...”	
Dan Culcer. <i>Adaptare și inadaptare în comunism și postcomunism</i>	55
Cornel Ungureanu. <i>Paul Goma și disidența românească</i>	65
Ion Simuț. <i>Cazul Paul Goma între politică și literatură</i>	70
Bogdan Crețu. <i>Provocările estetice ale lui Paul Goma</i>	82
Ovidiu Nimigean. <i>Așa</i>	84
Mariana Pasincovschi. <i>Receptarea prozei lui Paul Goma. Ideologie și literatură</i>	87

II. BIBLIOTECA PAUL GOMA (CRONICI. STUDII)

CONTEXTUL UNUI DEBUT EDITORIAL (*Camera de alături*)

Valeriu Cristea. <i>Cronica debuturilor: Camera de alături</i>	100
Lucian Raicu. <i>Paul Goma: Camera de alături</i>	101
Paul Cernat. <i>Celălalt Goma</i>	103

„UN SOLJENIȚÎN ROMÂN”. LANSAREA INTERNAȚIONALĂ A UNUI „POET AL CRUZIMII” (*Ostinato*)

Virgil Ierunca. <i>Paul Goma</i>	108
Ion Negoieșcu. <i>Scriitorul Paul Goma</i>	110
Vasile Baghiu. <i>Mărturie zguduitoare și excelență literară</i>	113

VALOARE SUPREMĂ A LIBERTĂȚII ÎN INFERNUL REEDUCĂRII (*Ușa noastră cea de toate zilele, În Cerc, Gherla–Lătești, Patimile după Pitești*)

Ancuța Maria Coza. <i>Poetica interiorității</i>	117
--	-----

Dina Hrenciuc. <i>Atitudine și stil</i>	124
Daniel Cristea-Enache. <i>Goma – ?</i>	127
Virgil Podoaba. <i>Istmul și continentele Goma. Experiența de la Lătești</i>	132
Liana Miclăuș. <i>Patimile după Pitești – romanul fărădelegii într-o lume anormală</i>	140

CRONICA ORGANIZĂRII REZISTENȚEI ANTITOTALITARE

(*Culoarea curcubeului '77, Soldatul câinelui*)

Monica Lovinescu. <i>Le tremblement des hommes</i>	146
Tudorel Urian. <i>Leția de onoare</i>	147
Raluca Lazarovici Mihalcu. <i>Paul Goma și condiția scriitorului în România „multilateral dezvoltată”. Cenzură și rezistență culturală</i>	150
Dumitru Ungureanu. <i>Culoarea caragialității</i>	154
Monica D. Căndea. <i>Paul Goma – „Soldatul câinelui”</i>	156

„ÎN OSIA LUMII”, PE VERTICALA COPILĂRIEI ȘI ADOLESCENȚEI

(*Din Calidor, Arta reFugii, Astra*)

Aliona Grati. <i>O altă imagine artistică a basarabeanului</i>	160
Alexandru Burlacu. <i>Paul Goma și Calidorul prin care pulsează istoria</i>	168
Andrei Țurcanu. <i>Hiperbola poetică a cotidianului – un model de percepție a lumii în romanul Din Calidor</i>	174
Maria Șlehtițchi. <i>Mecanismele ficționării în romanul autobiografic</i>	177
Daniela Sitar-Tăut. <i>Leția de literatură a „Astrei”</i>	182

„EU NUMAI PE FEMEILE LE SCRUI”

(*Sabina, Justa, Ela, Roman intim, Bonifacia*)

Daniela Iederan. <i>Arii feminine în romanele lui Paul Goma: Sabina, Justa și Ela</i>	189
Aliona Grati. <i>Femeia ca spectacol estetic</i>	197
Mihail Vakulovski. <i>Bonifacia</i>	206

GOMEMORIILE, OFENSIVĂ ÎMPOTRIVA UITĂRII

(*Gardă inversă, Adameva, Infarct, Altina*)

Daniela Iederan. <i>Moarte între două ziduri</i>	210
Liviu Antonesei. <i>Ce ne-am face fără Goma?</i> <i>Exercițiul de admirație în chip de prefață la Adameva I</i>	216
Diana Vrabie. <i>Romanul ca adevăr și autenticitate</i>	219
Daniela Sitar-Tăut. <i>Rețetar belic de subzistență. Insurgent versus aplaudac</i>	224

„CINE NU ARE MEMORIE NU ARE DREPTUL LA VIITOR”

(*Basarabia, Săptămâna Roșie*)

Andrei Vartic. <i>Straja din lanul de Goma</i>	229
Petru Ursache. <i>Nürnberg II</i>	233

Afabecedarul, „CUVÂNTARUL” FĂRĂ LIMITE

Maria Pilchin. <i>„Alfabecedarul” sau redenumirea lumii</i>	237
---	-----

TRIMIȚÂND ÎN NEUITARE. JURNALELE

Magda Ursache. <i>Scriitorul de alături</i>	243
Theodor Codreanu. <i>Al treilea exil al lui Paul Goma</i>	246
Ramona Jitaru. <i>Excurs prin jurnalele lui Paul Goma</i>	250

PUBLICISTICA

Sergiu Musteață. <i>Paul Goma și „Radio Europa Liberă”</i>	264
Aliona Grati. (<i>În</i>) <i>Scrisuri din sertarul lui Paul Goma. Dosarul publicistic</i>	272

III. PAUL GOMA PRIN EL ÎNSUȘI

SCRISORI DESCHISE

<i>Către Pavel Kohout și camarazii săi</i>	290
<i>Domnului Nicolae Ceaușescu</i>	291
<i>Scrisoare deschisă adresată participanților la Conferința de la Belgrad</i>	293

DIALOGURI

Leo Butnaru. <i>Dialoguri cu Paul Goma</i> <i>„Mi-a căzut cartea de istorie în cap încă de când eram de cinci ani”</i>	295
Dinu Mihail. <i>Predică în pustiu</i>	309

IV. VIAȚA ÎN IMAGINI

UN DESTIN DE-A CURMEZIȘUL ISTORIEI

LEGENDARUL GOMA

Gheorghe GRIGURCU, critic literar, poet

Din *Paul Goma 75. Dosarul unei iubiri târzii*. Volum îngrijit de Flori Bălănescu, apărut cu sprijinul lui Gelu Tofan, București, Eagle Publishing House, 2010

Paul Goma. Nume ce-mi evocă mai înainte de toate vârsta de 18 ani când, în primele zile ale studenției petrecute la Școala de Literatură, în 1954, devenisem colegi. O toamnă iscusit aurită, de un calm ce predispucea la o stare de *Vis* fie și preacredulă, ascundea, sub aspectul său de promițător început de drum, tensiuni, anomalii, urâtenii ale vieții ce n-au întârziat a se da în vileag. Copământean al meu, ambii fiind născuți în frumoasa Basarabie interbelică, parte a revoluției României Mari, Goma se înfățișa ca un june taciturn, încruntat, purtând mereu sub braț un voluminos tom, *Getica* lui Pârvan (se zicea că scrie un roman despre daci), procurat probabil de la anticarul Sterescu, pe care, la îndemnul lui Labiș (absolvent al Școlii, dar împărțind cu noi internatul acesteia), începusem a-l frecventa și eu. N-am prea stat de vorbă cu incipientul prozator. Mi se părea ferecat în sine, nedispus la conversație. Condușă de medicul micro-prozator Petre Iosif, ideolog plin de morgă, cu un aer domnos (iată caracterizarea ce le-o face N. Steinhardt, în 1942, celui ce se numea de fapt Leopold Brauchfeld și soției sale, medic de asemenea, „trupeșă și oacheșă, Sulamita însăși”: „Îi ascult, și o clipă, o clipă îmi pare că... «Antifascismul» lor însă, oricât ar fi ei de curați, de cinstiți, de vrednici, de chipeși, de admirabili, e totuși masca sub care stă altceva. Superioritatea lor personală nu justifică alt fascism, mai abilitir?”), și de adjunctul său, Traian Iancu, viitorul „Tata Iancu”, pe atunci un tânăr ofițer de Securitate, zvelt, rezervat, pânditor. Școala se prezenta în izbitor contrast cu ceea ce-mi închipuisem în naivitatea-mi de proaspăt absolvent de liceu de la marginea țării. Nu mi-au trebuit prea multe zile să mă dumiresc. Nu știu dacă erau montate microfoane în incinta în care urmam cursurile și ne petreceam restul timpului, dar funcționau destule urechi analoage microfoanelor.

Mi se răscolea geamantanul de sub pat cu lucrurile de acasă, îmi dispăreau caietele cu însemnări, ca și corespondența cu părinții. Îndoctrinarea dură de la catedră și seminarii sporea văzând cu ochii. La un moment dat, până și *Istoria* mare a lui G. Călinescu, pe care inițial o puteam consulta la biblioteca instituției, fusese pusă la index. Diferiți ca vârstă și grad de culturalizare, colegii mei erau în cel mai bun caz reținuți, discreți. Cei mai volubili, mai „prietenosi”, mărturisesc că am greșit neocolindu-i din timp, s-au dovedit a fi din speța cea mai rea. Sejurul meu la fabrica de poezi urma să fie foarte scurt, întrucât, la finele primului trimestru, chiar în Ajunul de Crăciun, m-am văzut dat afară ca „element dușmănos”, cu tot ritualul pus la punct în epocă al unei „ședințe de demascare”. Motivul? Vizitele pe care le-am făcut lui Tudor Arghezi, la Mărțișor, și doamnei Bălăcioiu-Lovinescu, la sediul, fascinant pentru mine, al „Sburătorului”. Gesturi, ce mai încoace-încolo, în vecinătatea crimei. „Dosarul” mi-a fost alcătuit cu sprijinul „neprecupețit” (adjectiv des întâlnit în limba de lemn) al câtorva studenți ce avuseseră grijă a mă „fila” constant, intrându-mi sub piele cu alura de amici săritori, în frunte cu Aurel Covaci și George Muntean, în realitate întruchipări ale răului cu adresă personală, de care m-am izbit în premieră, a căror ticăloșie n-aș putea-o uita. Nu i-a uitat nici Goma.

Continuându-mi studiile la Cluj, drumurile noastre s-au despărțit. Între timp, autorul *Justei* a devenit legendar. Ne-am revăzut sporadic la București, ultima oară (să fie ultima oară în viață?) în primăvara 1977, pe Calea Victoriei, prilej cu care am schimbat câteva cuvinte, eu cel izgonit din nou, de astă dată din redacția revistei „Familia”, din alte pricini la fel, însă „principiale”, pentru că n-am scris nimic despre partid și am cutezat a nu-l cita niciodată pe „tovarășul” Ceaușescu; el în pragul exilului din care n-a mai revenit. Cutremurul din 4 martie s-a asociat cu „cutremurul oamenilor”, pe care l-a produs, ceea ce s-a numit „Mișcarea Goma”. Fost deținut politic, neîndoios cel mai cunoscut apărător al drepturilor omului sub regimul comunist din România (refuză termenul uzual de „disident”), exilat de peste trei decenii și, nu în ultimul rând, un important scriitor, Paul Goma aparține pleiadei marilor noștri inconformiști precum Hasdeu, Stere, Panait Istrati. Și totuși face în raport cu aceștia o figură aparte. N-a beneficiat aidoma lor de un context democratic pentru a-și desfășura flamurile contestatare, de un drum drept, ci, dimpotrivă, s-a văzut nevoit a înfrunta durtățile fără precedent ale unui sistem totalitar care i-au frânt de mai multe ori cursul vieții, impunându-i un traiect zigzagat, dramatic. O caracteristică a demersului său: o impresionantă consecvență. Goma spală rușinea literelor române de după război de-a fi adus în prim-plan nume ca Mihai Beniuc, Eugen Barbu, Titus Popovici, D.R. Popescu, Adrian Păunescu (și, la urma urmei, de ce nu le-am adăuga și altele ce beneficiază de un gen de „amnistie” morală, legate, lăsând la o parte cota estetică și ea atinsă de filoxera propagandei, de o consistentă slujire a comunismului: Petru Dumitriu, Marin Preda?). Lovit de soartă în copilărie, ca și subsemnatul, de refugiu din Basarabia, refugiu agravat de atitudinea deloc primitoare a unor „regăteni”, trecut prin mizeria suplimentară a „refugiaților” lipsiți de casă și, nu o dată, de

masă, a devenit un critic acerb al cărmuirii abuzive, luptând cu feluritele-i forme de prigoană, cu cenzura și, vai, cu lașitatea și oportunismul unor confrăți. N-a rămas nimănui dator! Și a rostit cuvântul tăios, stupefînd într-un mediu în care tactul, menajamentele, „diplomația” funcționau/funcționează frecvent drept obligații imprescriptibile. După decembrie 1989, nu s-a „potolit” precum destui alții, n-a pactizat cu noii cărmuitori ai țării, ajunși pe val printr-o lovitură de stat contrarevoluționară. N-a bătut palma nici cu Iliescu, nici cu Băsescu, rezistând ipocritelor invitații de-a se repatria. La ce s-ar mai întoarce el, neîmblânzitul, neintegratul absolut, într-o Românie ce nu face decât a-i justifica în continuare amarul? „Am mai dorit jînduit-visat: o casă. Am avut-o, în Mana–Orhei, până în martie 1944 când ne-am refugiat în Ardeal, de atunci numai case, camere cu chirie. Am avut, în Bărăgan, câțiva ani, repartizată de MAI o casă de lut, acoperită cu paie. Îi ziceam: «a mea». Însă, după liberare și de acolo, Securitatea cea patrioată a arat și satul nou Lătești. Încercând să șteargă urmele crimelor. Casa-mea a rămas a mea numai în scrisurile mele. Acum un an [2007], municipalitatea Pitești mi-a promis o casă. În sfârșit, o casă. Numai că municipalitatea Cotroceni a refuzat să-mi restituie țara în care să-mi așez casa ceea.” Acest „om fără casă” e cu atât mai îndreptățit a se pronunța asupra celor care și-au făcut confortabile „case” prin carieră, relații, mănoase câștiguri pecuniare cu sprijinul Cotroceniului. Unii, îndată după Revoluție, neșovăind a se întoarce cu 180 de grade, punând astfel sub (încă) un semn al întrebării „disidența” lor și până atunci dubioasă.

O față dureroasă a „cazului” Goma: recepția de care are (ori n-are) parte. Începutul l-a săvârșit – se putea altfel? Securitatea cea pururi neadormită, care, prin agenții săi, dintre aceștia o serie de inși din rândul inteligenței vândute, l-a calomniat până la refuz. I s-a negat până și originea etnică. Un anume Michael C. Titus („Maikâl”, un soi de „negru” al lui I.C. Drăgan) a scos la Londra o broșură în engleză și franceză în care Goma apărea drept „un evreu rus, pe care îl cheamă Evremovici”. Odioasele minciuni din acea publicație erau întărite și de câteva persoane din țară: „...niște popi de la Ploiești, Ionescu-Quintus, Virgil Carianopol (nefericitul: ce va fi pățit de ajunsese să declare că... eu îl denunțasem pe el, la Jilava, ba chiar îl și bătusem) și... Aurel Covaci. Acesta din urmă povestea că Goma fusese agent provocator al rușilor încă din timpul Evenimentelor din Ungaria... mărturia sa era autenticată de poetul cincisutist, ceceistul Ion Brad, atunci ambasador al RSR în Grecia, inventatorul unui «ziar local, „Proini...”», scris la comanda Bucureștiului, de un markosist (grec, desigur) și securist român: Dimos Rendis. «Ziar» în care grecul traducea în grecește ce îi comanda Brad”. Carianopol și Aurel Covaci au părăsit lumea aceasta păcătoasă și prin contribuția lor, însă Ionescu-Quintus mai arborează între noi o longevivă „eleganță” liberală. Ca și Ion Brad, un bătrân verde, devenit peste noapte, din supracenzor, un tradiționalist în duhul latiniei transilvane, un dreptcredincios greco-catolic, mentor al unei publicații dintr-un oraș din inima Ardealului, cu colaboratori pe sprânceană precum Valeriu Râpeanu și Ion Dodu Bălan (dacă ar mai fi fost în viață, ar fi colaborat mai mult ca sigur și Arthur

Silvestri). Dar să revenim la politica „de partid și de stat” a denigrării lui Goma. În vizor s-a aflat cu o explicabilă insistență condiția sa de scriitor. Cum ar fi îngăduit logica băieților cu ochi albaștri ca un adversar al „măreței orânduiri” să aibă talent, să se înscrie în categoria scriitorilor rumâni relevanți nu doar în țara natală, ci și în Occident? Conform înaltei cogitații marxist-leninist-ceaușiste așa ceva ar fi fost de domeniul irealului. Deci i-a fost negată sărguincios înzestrarea literară. Ne oprim doar la două atare reacții, pentru că poartă jenante semnături de notorietate. Una este cea a lui Adrian Marino, care în scrierea sa autobiografică, *Viața unui om singur*, ține a ne asigura: „Drama lui adevărată, profundă, iremediabilă, era de ordin «literar». Dacă detest această psihologie, faptul se explică și prin exemplul nefericit oferit de P.G. Căci își dorea nu numai un enorm succes... «politic», dar mai ales și, cred, în primul rând un mare succes literar. Ceea ce confrății din țară, ca și cei din exil, i-au refuzat. De unde, toate veleitățile sale de mare scriitor necunoscut”. Ca să vezi! Să mai adăugăm doar că teoreticianul literar declară franc, în același volum, că de zeci de ani nu l-a interesat, n-a citit literatură română. Alt text e cel al lui Augustin Buzura, din volumul, de asemenea recent, *A trăi, a scrie: „...pentru mine, Paul Goma este doar un banal caz ce aparține psihiatriei. [...] Lipsa unei culturi temeinice și incapacitatea de a generaliza, foarte vizibile, plus particularitățile psihicului său l-au obligat să vorbească doar despre sine, ceea ce a ajuns să plictisească nu numai la Paris, unde repede a fost acoperit de uitare, ci, după revoluție, chiar și pe cei mai naivi suporterți de la diversele publicații românești din provincie pe unde își mai caută găzduire. Nenorocirea lui cea mai mare pleacă însă de la încercarea borcanelor. Pentru merite politice reale el pretinde recunoaștere literară”. De altminteri, romancierul, nomenclaturist înainte ca și după decembrie, și-a făcut un obicei mizerabil, acela de-a se lega de literatura autorilor care nu-i convin pe planul civic-etic. E mult mai greu (imposibil?) să găsești contraargumente într-o discuție onestă dacă te numești Buzura, așa că de ce să nu lovească... sub centură? N-are rost să pledăm aici pentru ceva ce se vede cu ochiul liber: importanta statură, inclusiv literară, a lui Goma. Ceea ce constată Tatiana Slama-Cazacu, „Doamna psiholingvisticii românești”, cum a fost numită, larg reputată în străinătate, credem că se va impune (dacă nu s-a și impus deja) ca un adevăr de obștească recunoaștere: „...fără îndoială, Paul Goma este un scriitor de primă mărime. Proza sa are nu numai valoare de document istorico-politic și uman, așa cum s-a subliniat aproape întotdeauna, ci și de mod specific de compoziție, de stil, de limbaj și de exprimare elaborată, dar nu mai puțin sinceră a trăirilor proprii, în genere explozive. Forța sa empatică, pe de-o parte, și creatoare, pe de altă parte, este aproape unică”.*

Aș minți dacă aș susține că am putea fi cu toții de acord cu toate rândurile așternute de Goma, pe bună dreptate inflamate în majoritatea cazurilor, cu alunecări proprii unui stil al urgenței, neglijând unele lucruri ce s-ar cuveni spuse, exagerând alteori, răsăfășându-se sumbru într-un exces de culoare. În jurul axului verticalității sale exemplare, scriitorul execută, să admitem, și mișcări de o exuberanță riscantă. „Un geniu al vituperării”, așa cum spunea cineva, Goma ne-ar

putea duce cu gândul la un Leon Bloy sau la un Louis-Ferdinand Céline, natural controversați” și aceștia, însă la o treaptă pe care detractorii lui Goma al nostru se silesc a nu i-o recunoaște. Și cum să nu-l amintim pe celebrul Soljenițin, pentru a cărui variantă indignă a fost desemnat autorul *Săptămânii Roșii*? Poate că scrisul mânat de impulsuri justițiare al lui Goma dă impresia că, referindu-se la nume de vază ale literelor românești de azi, nu le-ar recunoaște niciun merit, că figura sarcastică le-ar acoperi compact figura literară. Și totuși realitatea e alta. Goma se ocupă aproape exclusiv de secvențele comportamentale, de ceea ce socotește că sunt inconsecvențele, conjuncturalismele, defetismele, adică derapajele morale ale acestora. Nu recurge niciodată la penibila transpoziție a discuției din domeniul caracterului în cel al valorii literare (negate, așa cum am văzut că procedează autorul *Orgoliilor*, și nu numai el) și nici nu riscă „expertize” medicale, aidoma celor cărora procedeele bunului-simț nu le ajung pentru a-și articula vrăjmășia. Are, așa „veninos” cum se recunoaște, demnitatea unei remarcabile coerențe a discursului acuzator. Capacitatea de a nu ieși din decor, de a nu „încurca borcanele”. De altminteri, cei vizați ar putea răspunde punctual la incriminările sale punctuale și regretul nostru (presumăm că și al lui Goma) este că n-o fac, preferând nu o dată tactica ocolită a aprecierilor globale sau a abordării unor unghiuri ce lasă pe dinafară obiectul. Dacă nu fac uz de procedee de-a dreptul abjecte...

PAUL GOMA ÎN ARHIVELE SECURITĂȚII. DE LA REVOLTĂ INTELECTUALĂ LA OPOZIȚIE DESCHISĂ, 1971–1977

Flori BĂLĂNESCU, istoric, poetă și prozatoare,
reprezentant editorial al lui Paul Goma în România

Comunicare actualizată, prezentată în cadrul Mesei rotunde „Procesul literar contemporan. Nevoia de Paul Goma”, Biblioteca „Onisifor Ghibu”, Chișinău, 2 octombrie 2012; apărută în revista „Metaliteratură”, nr. 3–4/2012

Un popor se face pe sine prin memorie, nu prin „sabotarea istoriei”; nu poate fi popor acea comunitate (geografică, istorică, lingvistică) ce nu-și asumă și faptele rele, condamnabile, ale înaintașilor.

Paul Goma, *Către compatrioți*, 1995, în „Scrisuri, II. 1990–1998”, București, Editura Curtea Veche, 2012

Există la scriitorul Paul Goma o constantă transpusă cu consecvență în textele (scrisurile) publice, chiar cu ceea ce unii comentatori au numit voit limitativ – intransigență. Fără a eufemiza: lipsa de apetență a lui Paul Goma pentru compromis

de dragul supraviețuirilor cu orice preț. Atitudine etică permițându-i formularea tranșantă, dezbărată de autocenzură, a unor opinii ce par uneori să intre în contradicție cu însuși autorul lor. Adevărul, cernut intim prin raportarea la propria conștiință, nu poate fi receptat altfel decât contradictoriu. Logica elementară nu este de ajuns. E nevoie de mai mult pentru a lipi de statura morală a lui Goma etichete, elemente precare de logică, în combinație cu reaua-voință, lipsa de informație, alt interes decât cel pentru adevăr. Etichetele au fost lansate, în general, de strategia diversionistă a Securității și au fost bătătorite în ultimele trei decenii. În anii 1970, zvonurile despre Goma erau contradictorii, tocmai nimerite pentru a crea confuzie și a determina lipsa de interes ori desolidarizarea de un astfel de „subiect”.

Paul Goma a intrat în atenția Securității în 1956. Se cunoaște și poate fi citită povestea arestării sale, a condamnării și detenției, în special la Gherla, închisoarea de executare a pedepsei, după „stagiul” de tranzit (anchetă, proces) la Interne, Malmaison și Jilava. După doi ani de *gherlă* (merge și substantivizat comun), a fost dus direct în domiciliu obligatoriu la Lătești, cu o condamnare administrativă inițială de 36 de luni, dată prin Decizia MAI nr. 15157 din 11 septembrie 1958, suplimentată ulterior cu încă 24 de luni. Semn clar că „banditul” nu se reeducase în închisoare și nu merita să ajungă în sânul lumii *libere*, să n-o polueze. Cât Paul Goma s-a aflat în domiciliu obligatoriu la Lătești, boala mamei sale, Maria, a evoluat², iar tatăl era bolnav de TBC pulmonar. Dosarul penal și cel de urmărire informativă păstrează încercările disperate ale tânărului Goma, memoriile către MAI, prin care solicită învoiri de câteva zile sau de două săptămâni pentru a-și vedea părinții bătrâni și bolnavi sau pentru a merge la un medic oftalmolog, deoarece avea probleme cu vederea. I s-au aprobat două învoiri, în februarie și octombrie 1960, prima la Constanța, a doua la Rupea, la părinții săi. Dosarele păstrează și încercările tatălui – Eufimie Goma, pe lângă MAI, în speranța obținerii de învoiri ori de ridicare a restricției domiciliare pentru fiul său. Atât soția, cât și fiul său aveau probleme de sănătate. La 21 noiembrie 1961, când expira condamnarea administrativă, prin Decizia nr. 16/285, pedeapsa a fost majorată cu încă 24 de luni de domiciliu obligatoriu. Motivul: Goma era „considerat deosebit de periculos pentru securitatea statului”³. În februarie 1962 îi este ridicată totuși interdicția domiciliară. Securitatea încerca,

² Într-un lung memoriu adresat Procuraturii Generale a RPR, în noiembrie 1961, când a aflat de majorarea pedepsei, Paul Goma spune: „Nu am comunicat mamei adevărata perioadă de domiciliu obligatoriu – 36 de luni –, ci pentru a o menaja, i-am spus că am un an. După expirarea acestuia, i-am spus că de fapt doi ani mi se dăduseră, dar voisem s-o cruț. În nov. 1960, având o permisie chiar în perioada presupusei expirări, am fost nevoit să-i spun adevărul. În urma acestui fapt, mama a avut o criză care i-a provocat paralizia. A fost internată la Spitalul de Boli Nervoase din Sibiu până în august 1961, când a fost trimisă acasă ca incurabilă dar neprimejdioasă. A fost pensionată pentru invaliditate gradul I, având nevoie de îngrijitor”. Arhiva CNSAS (ACNSAS), FOND PENAL, dosar nr. 312, ff. 45–46 r-v.

³ *Ibidem*, f. 38.

se pare, să mușamalizeze abuzurile cpt. Ion Livescu, în urma plângerilor repetate ale deoistului Goma, hărțuit în permanență să devină informator și bătut crunt. Emma-Emilia Bratu, fostă deținută politic, aflată și ea în regim de domiciliu obligatoriu la Lătești, unde i-a fost lui Goma profesoară de pian și compoziție, a lăsat mărturie despre acest episod:

„În viscolul năpraznic și gerul mare al Bărăganului, în zori de zi cineva bate discret în ușă. Cine putea fi? Numai Miliția și Securitatea puteau fi! Nu! Era Paul Goma, omul cinstit și corect. Iar ce a pățit el va rămâne cartea lui de vizită pe viață: poate fi mândru de noaptea de groază prin care trecuse. Fusese luat noaptea de acasă de căpitanul securist Livescu și de încă un securist voinic, care l-au scos din aria d.o. și, în gerul năpraznic, i s-a cerut să fie informatorul Securității. Sigur că le-ar fi convenit să aibă ca informator o persoană inteligentă, cunoscută de toată lumea (care avea încredere în el). Când Goma a refuzat, cu toate insistențele lor, au început să-l bată cu sălbăticiie, apoi l-au lăsat în zăpadă plin de sânge, având intenția să trimită un milițian: fiind găsit în afara razei d.o.-ului, urma să fie condamnat la 8 ani închisoare pentru «părăsire de d.o.». Dar Paulică n-a cedat. Acum era în fața colibeii, cu sângele curgând în zăpada albă. Aproape înghețase de frig. După ce a intrat în colibă, ne-a arătat urmele loviturilor primite de la barbari. Al [Alexandru Bratu, fost deținut politic, soțul Emmei] l-a mângâiat și încurajat. Mai avea să meargă mult până la el acasă, dar a scăpat cu bine. Lumea ar trebui să-l aprecieze mai mult pentru curajul și hotărârea de care a dat dovadă, știind că dacă ar fi cedat, ar fi avut o carieră strălucită și operele publicate. Numai spunând ce i-am destăinuit eu despre procesul C.N.E.-ului [Consiliul Național de Eliberare], ar fi fost de ajuns ca să-l transforme într-o persoană fără griji, putând să meargă liber acasă”⁴

În originala libertate socialistă, viața tânărului se complică și mai mult. Securitatea îl hărțuiește, încearcă să îl șantajeze tocmai cu mama sa bolnavă. După ce în 1965 dă un nou examen de admitere la Litere, reluând facultatea din anul I, pentru că nu i s-a permis precum altor foști deținuți politici să continue cu anul III, acolo unde rămăsese în momentul arestării, este nevoit să renunțe. Răbdarea și puterea de suportabilitate îi fuseseră puse la încercări grele. O probează tot Securitatea, conservând, iată, și această „Justificare biografică”, un text olograf, scris mărunț de mână pe foi de caiet studentesc. După o trecere în revistă a vieții sale, Goma încheie astfel: „1968 – Am 33 de ani, sunt student în anul II, fac de două ori pe săptămână naveta la Domnești, mă întrețin singur și vreau să fiu lăsat în pace. București, 17 februarie 1968. Paul Goma”⁵

La Domnești era internată Maria Goma, iar studentul nu mai suporta presiunile securiștilor care încercau să-l recruteze, dându-i la schimb un loc bun la

⁴ Emma-Emilia Bratu (fostă Vaida), *Compozitoare și luptătoare pentru libertate*, vol. 2, București, Editura Universul, 1995, p. 317.

⁵ ACNSAS, FOND INFORMATIV, dosar 2217, vol. 3, ff. 51–55.

sanatoriu pentru mamă. Este greu de înțeles cum poate cineva să refuze un loc de spitalizare sigur pentru mama sa imobilizată de paralizie. Paul Goma rămâne cu studiile neterminate, în timp ce mulți colegi de facultate sau de generație, și ei trecuți prin pușcăriile politice, își iau diplomele, își găsesc locuri confortabile în noua structură socială și politică. Zecile de volume ale dosarelor lui Paul Goma sunt înșesate de notele informative provenind din lumea literară și culturală, de la foști colegi de pușcărie sau de domiciliu obligatoriu. Până la Mișcarea pentru Drepturile Omului din iarna–primăvara anului 1977, Goma n-a făcut decât să-și construiască un profil de marginal. Marginalii sunt de două mari feluri: tăcuți și vocali. Goma a fost un vocal, unul care a provocat nedumeriri, idiosincrazii, pagube regimului politic, culminând cu „cutremurul oamenilor” din 1977.

Normalitatea lui Goma confirmă lășitatea celor tăcuți și mulți, dar și solidarizări mărunte, însă importante pentru o țară reeducată după metoda reflexului condiționat. Paul Goma a zguduit sistemul comunist, a determinat căderea câtorva voaluri ce acopereau fața grotescă a criminalității de stat împotriva propriilor cetățeni. Deși marile state europene și SUA cunoșteau adevărul brut despre traiul românilor, ele practicau diplomația intereselor de stat – ca în toate timpurile, ca și azi –, Goma i-a obligat pe occidentalii oficiali să ia atitudine. Reiese din arhive că statele lor aveau treburi mult mai importante decât drepturile de indivizi ale românilor, încălcate brutal de statul totalitar. Conștiințele libere ale acestor țări au tras semnale de alarmă. Așa se vede cel mai bine rolul incontestabil și neegalat al lui Goma – de conștiință liberă într-o lume căzută, din frică și interese mărunte, în tăcere și consimțire. O mare conștiință nu se naște dintr-un scriitor/artist/politician consacrat, așa cum sugerau oameni mult mai cunoscuți și mai bine situați în epocă. Cel mai adesea, o mare conștiință se naște din anonim și acționează în ciuda și împotriva sistemului și a majorităților comode.

Cât de cunoscut putea fi un scriitor în devenire, arestat la 21 de ani, hărțuit în timpul reluării studiilor universitare, lăsat să debuteze cu un volum de proză scurtă în 1968, apoi tracasat și interzis până la plecarea sa din România, în 1977? Și cum puteau să nu prindă scenariile Securității pe un asemenea fond? Cum de au putut prinde într-o asemenea măsură?

La 12 martie 1971 s-a deschis dosarul de urmărire informativă (DUI) nr. 6201, pe numele lui Paul Goma, conspirativ „BĂRBOSUL”. Principalul motiv îl constituie corespondența și tratativele scriitorului pentru apariția în străinătate a cărților sale, refuzate ani de zile de cenzura din România. „GRAMA” sau „GOM” – alte nume de obiectiv folosite de Securitate, este urmărit în această perioadă în tandem cu un alt scriitor (dar și cu alții), pe numele său de obiectiv „TRA-IAN” – Dumitru Țepeneag. Apariția în traducerea germană a Mariei-Thérèse Kerschbaumer (și ea „supravegheată informativ” de Securitate, după cum voi arăta în alt text) a romanului *Ostinato* la celebra Editură Suhrkamp, în 1971, avea să fie declicul care a produs rostogolirea bulgărelui. Atât pentru autorități,

preocupate de acum înainte de confecționarea strategiilor de compromitere și anihilare, cât mai ales pentru scriitorii, Paul Goma devine principalul reactiv ce forțează scoaterea la suprafață a frustrărilor și meschinăriilor din lumea literară. Anul debutului în străinătate al lui Goma coincide cu anul *Tezelor din iulie*, punctul maxim al ideologizării din epoca Nicolae Ceaușescu. Nimeni nu mai caută acum să stabilească și să enunțe adevărul în oceanul de minciună și diversiune. Majoritatea scriitorilor își construiesc alibiuri, în funcție de interesul imediat.

Pe lângă armata de informatori, există o armată și mai numeroasă de scriitori, artiști, vecini ș.a., ale căror opinii sunt consemnate în dosarele Securității prin eforturile *agenturii*. Dar colaboratorii Securității nu se reduc la informatori. Au existat și agenți de influență, care apar cu numele lor reale, în special în Planurile de „măsuri pentru compromiterea și neutralizarea” lui Paul Goma.

Catalogarea lui Goma drept *lipsit de talent* a prins pe acest fond social și profesional viciat profund de ideologie și de practicile ei. Cel mai probabil, aserțiunea a fost culeasă de către lucrătorii Securității de pe teren, de la colaboratori, din mediile în care se învâreau. Studiul amănunțit al dosarelor relevă un detaliu extrem de interesant: nadele aruncate de Securitate aparțin îndeobște cobreslașilor lui Goma sau mediilor cu care a avut de-a face:

„Plan cu măsuri pentru compromiterea și neutralizarea lui «Grama», 6 mai 1972:

În cercurile scriitorilor de prestigiu din țara noastră se comentează cu indignare faptul că GRAMA este lăsat să-și desfășoare nestingherit acțiunile sale insolente și că asupra lui nu se iau măsuri care să-l oblige la o atitudine corectă, atât ca scriitor, cât și ca cetățean. [...] propunem a se aproba realizarea unor acțiuni care să ducă la compromiterea lui GRAMA în cercurile culturale din țară și din străinătate. Aceste acțiuni urmăresc să afecteze totodată și cercurile ziaristice și editoriale din Occident, interesate din punct de vedere comercial și politic în cazul lui GRAMA. [...] Acțiunile să aibă la bază ideea că activitatea lui GRAMA este inspirată de organele unor «puteri străine» interesate să creeze dificultăți României în politica sa internă și externă. [...] pentru a deteriora unitatea intelectualilor români în jurul partidului și să afecteze prestigiul internațional al României. [...] Ideea este verosimilă având în vedere opiniile exprimate deja de mai mulți oameni de cultură, că neluarea unor măsuri asupra lui GRAMA nu se poate explica decât prin existența unor interese politice speciale. [...] La început se va crea atmosfera corespunzătoare în rândul oamenilor de cultură din țară și în următoarea etapă aceasta să-și producă ecoul în cercurile similare din străinătate. [...] Instrucțiunile surselor va fi făcut de maniera unor «confidențe scăpate» de ofițerul de legătură, într-un context anume, astfel încât să înțeleagă sensul voit al instrucțiunii, dar nu și faptul că este o acțiune organizată. [...]

– În anumite cercuri din conducerea Uniunii Scriitorilor. Urmărim astfel ca persoanele respective, transmițând versiunea în cercuri mai largi, să-i asi-

gure autoritatea, ca fiind aflată de la surse competente, la care au acces prin poziția lor oficială. Avem în vedere anumiți membri ai conducerii Uniunii despre care cunoaștem că difuzează cu ușurință unele informații la care au acces prin funcția pe care o ocupă.

– În mediul unor scriitori de prestigiu care s-au manifestat indignați de faptul că autoritățile nu iau măsuri împotriva lui Paul Goma. Scontăm pe faptul că versiunea (noastră va adânci indignarea lor și) va stimula (manifestarea) difuzarea acesteia în cercuri mai largi.

– În cercurile unor femei care frecventează lumea scriitorilor. Cunoscând curiozitatea acestora față de diferite evenimente din viața particulară a scriitorilor și obișnuința de a le discuta și chiar exagera, apreciem că versiunea noastră va circula cu ușurință în asemenea cercuri”⁶.

Anul 1971 este primul moment important și definitoriu în traseul lui Paul Goma ca „disidentul Goma”, și, aspect neluat în seamă, în ceea ce privește raportarea scriitorimii române la conștiința de sine. Putem considera că atitudinea lui Goma ca scriitor se definitivează în anul 1971, după o perioadă postdetenție de încercări grele în plan personal. Iluzia continuării studiilor universitare cu statutul pe care îl avea, de fost deținut politic, momentul fulminant de glorie iluzorie al lui Ceaușescu din 1968, efortul de a scrie și publica fără să facă rabat de la demnitate au culminat cu alegerea drastică de a-și publica romanele direct în traduceri, în țările occidentale, fără ca ele să cunoască până după 1990 ediții în limba maternă, în spațiul de origine. Deși pentru cunoscători pare un detaliu rizibil, trebuie spus: Paul Goma nu a scris decât în limba română. Subliniez, pentru că am citit în câteva locuri că „Goma a fost tradus în limba română” după 1990.

Paul Goma a fost, între altele, un luptător cu cenzura. Dornici de afirmare, de a fi prezenți și cunoscuți, de a trăi din scris și de a parveni, scriitorii se văd presați în 1971 între *Tezele din iulie*, noua religie culturală oficială, și gestul ce le părea fățarnic, nechibzuit, meschin, egoist, trădător al unui aspirant la statutul de prozator, așa cum era perceput Goma. Care, nici mai mult, nici mai puțin, săturându-se de toanele cenzurii, după ce a respectat toți pașii protocolului oficial de publicare, s-a decis că el este scriitor, indiferent de regimul politic. Și ce face un scriitor atunci când este împiedicat de criterii exterioare scrisului să-și editeze cărțile? Le publică într-un mediu liber, dar nu în limba lui. Ceea ce regimul de la București și cobreslașii nu i-au iertat niciodată.

Dacă Țepeneag sau Breban au avut ceva de spus împotriva noii orientări politice în cultură, majoritatea scriitorilor au cotit-o, mai mult sau mai puțin dialectic, făcând ce știau mai bine: unii să slujească partidul pe față, alții să

⁶ *Ibidem*, vol. 2, ff. 16–22.